

Скрыгонюк Н. И. Закон борьбы за мир – основной закон плебологии.

В научном формате украинской философии права автор освещает инновационную, концепцию плебологии, в сфере которой формулирует основной ее закон – закон борьбы за мир. В работе исследованы также основания развития условий и обстоятельств, которые способствовали развитию данного закона, показана его значимость для общества.

Ключевые слова: философия права, плебология, закон борьбы за мир.

M. Skrygonjuk. The Law of a Struggle for Peace is the Basic Law of Plebsology.

The author of the article highlights the notion of plebsology as a new philosophical concept. The author formulates and suggests the basic law of plebsology - the law of a struggle for peace.

Keywords: Philosophy of Law, plebsology, the law of a struggle for peace.

**Черновський О. К., Скуляк І. А.
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича**

ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ

Висвітлено зміст поняття внутрішнє переконання судді та принципи його формування. Проаналізовані пізнавальні процеси, а також вивчені основні принципи оцінки доказів суддею за внутрішнім переконанням в процесі ухвалення рішення.

Ключеві слова: внутрішнє переконання, вільна оцінка доказів, суддя, суб'єктивні та об'єктивні фактори.

Процес доказування представляє собою пізнання фактів і обставин, котрі, у свою чергу, є об'єктами пізнавальної діяльності судді. Пізнавальний процес не можливо розглядати у відриві від соціальних факторів. Пізнання у процесі доказування потрібно розуміти як сукупність логіко-гносеологічного, соціального та психологічного аспектів. Кримінально-процесуальне пізнання, складовою якого є оцінка доказів суддею, має ще й засвідчувальну сторону та виражається у процесуальній формі. Таким чином, пізнавальну діяльність судді необхідно розглядати як поєднання логіко-гносеологічних, соціальних, психологічних та процесуальних факторів.

Метою статті є визначення змісту та структури поняття “внутрішнє переконання судді”.

Проблема внутрішнього переконання слідчого ставала об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, І. Я. Фойницького, Н. В. Жогіна, В. Е. Коновалової, В. Ю. Шепітько, В. Д. Берна, М. М. Михеєнка, Ю. В. Кореневський, Т. Н. Москалькова, О. Є. Яцишин та ін. Втім науковці розглядали це питання переважно у кримінально-процесуальному ключі, з погляду юридичної психології зазначена проблематика не вивчалась.

В юридичній літературі відсутня єдина позиція науковців відносно природи та змісту категорії внутрішнього переконання, а також факторів, що впливають на її формування. Власне, поняття внутрішнього переконання слідчого та суду формувалось на основі теорії вільної оцінки доказів з середини ХІХ ст. В Україні воно

стало предметом прискіпливої уваги в період розробки та першого досвіду застосування Статуту кримінального судочинства 1864 року. Зрештою, поняття внутрішнє переконання досліджувалось в аспекті характеристики та оцінки доказів у різних системах кримінального процесу. В дореволюційній процесуальній літературі наголошувалось, що оцінка доказів “за внутрішнім переконанням та совістю” - це не вирішення справи “відповідно до власних вражень (почуттів) або на вільний розсуд”. Як відзначав відомий російський юрист XIX ст. І. Я. Фойницький “для того, щоб внутрішнє переконання не перейшло в особистісне свавілля, закон, не обмежуючи суддю легальними правилами, піклується щодо формування його переконання, забезпечуючи певні умови і порядок, в яких будь-яка розсудлива людина за тих самих умов і обставин дійде таких самих висновків, що й суддя. Правила подібних умов та порядку мають важливе значення: вони встановлюють межу між свободою судді та суддівським свавіллям” [1].

І. Я. Фойницький та наукова спільнота юристів XIX ст. були одноставними у визначенні принципів формування внутрішнього переконання судді:

- робити висновки на підставі доказів, перевірених в порядку, передбаченому законом;
- розглядати, вивчати та оцінювати всі докази по справі;
- оцінювати докази в їх сукупності, а також оцінювати кожен доказ відповідно до його природи та зв'язку зі справою.

Отже, науковці розглядали поняття внутрішнє переконання не як явище, що осягло суб'єкт оцінки доказів, а як акт мислення, пов'язаний з усвідомленням обставин справи, що й виступає основним критерієм формування переконання судді.

Напрацювання дореволюційних вчених стосовно поняття внутрішнього переконання було сприйнято радянськими процесуалістами: “внутрішнє переконання слідчого або судді – це розумна впевненість в правильності їх висновків у справі, здобута ретельним та всебічним дослідженням обставин справи і походить від достовірно встановлених обставин справи”, – відзначав радянський дослідник теорії доказів Н. В. Жогін [2, с. 221].

З психологічної точки зору, переконання – це впевненість, відсутність сумнівів у істинності висновків. Сумнів, як складний психічний стан включає “усвідомлення недоведеності, не переконаності, переживання незадоволення тим, що видається за істину, за вирішення поставленого завдання” [2, с. 15]. Як вважає основоположник кримінальної психології А. Р. Ратинов, в процесі доказування сумніви відіграють позитивну роль, оскільки стимулюють пошук нових даних з метою спростування сумнівів. Відповідно до психологічної термінології почуття впевненості та сумніву є інтелектуальними емоціями. Отже, внутрішнє переконання характеризує психічний стан суб'єкта доказування, тобто не тільки слідчого або судді, але й інших учасників цього процесу [2, с. 16].

Вітчизняні науковці зазначають, що в кримінально-процесуальному законі відносно оцінки доказів застосовується поняття “внутрішнє переконання судді” [3, 4]. Переконання, як відношення суб'єкта до своїх знань, висновків і рішень, як почуття впевненості – це, на думку вчених, психологічна категорія, що підкреслюється першою частиною терміну – “внутрішнє”. Повна переконаність є психологічною

гарантією правильності рішень, прийнятих у процесі судочинства.

Автор погоджується з позицією відомого вченого-процесуаліста М. М. Михеєнко, який стверджував, що важливе значення для розкриття ролі внутрішнього переконання в оцінці доказів мають психологічний і гносеологічний аспекти. У психологічному аспекті внутрішнє переконання можна розглядати в динаміці (як процес його формування) і статиці (як результат). В ході його формування створюється власна думка, є долаються й усуваються сумніви, невпевненість. Зрештою суддя приходиться до внутрішнього переконання, як стану твердої впевненості в правильності своїх висновків, рішучості зафіксувати їх у процесуальних документах і при необхідності публічно висловити, готовності відстоювати такі у відповідних (процесуальних та інших) інстанціях, нести за них відповідальність. У гносеологічному аспекті внутрішнє переконання – це знання, як про окремі фактичні обставини, що становлять предмет доказування, так і про висновки у справі, зокрема й ті, що стосуються юридичної оцінки, кваліфікації встановлених фактів, обставин, подій тощо [5, с. 44].

Таким чином, внутрішнє переконання судді – це складне багатогранне поняття, котре виступає як передумова, як процес, як результат пізнавальної діяльності судді. Одночасно внутрішнє переконання є основою формування суддею висновків у справі. У свою чергу, суттєву роль у формуванні внутрішнього переконання відіграють такі різні за своїм змістом поняття, як совість, інтуїція та правосвідомість.

У науковій літературі широко розповсюджена позиція, згідно якої внутрішнє переконання слід розглядати як першооснову, принцип, метод оцінки доказів та результат такої оцінки. Особливий висновок щодо змісту внутрішнього переконання презентував російський вчений Ю. В. Кореневський. Науковець переконаний, що “критерієм істини в правосудді може бути тільки внутрішнє переконання прокурора, слідчого або судді” [6, с. 114]. Далі автор наголошує на необхідності відмовитись від ідеологічних міфів та приділити основну увагу пошукам ефективних способів повного всебічного доказування та надійного формування внутрішнього переконання правозастосовувачів, в першу чергу – суддів.

У наукових працях вчені також вказують на етичний аспект внутрішнього переконання. “Внутрішнє переконання, як етична категорія, представляє собою раціональну основу моральної діяльності особистості, що дозволяє їй зробити той чи інший вчинок свідомо, з розумінням необхідності та доцільності певної поведінки” [7, с. 91].

Крім того, наукова юридична спільнота приділяє значну увагу такому аспекту внутрішнього переконання – як його обов'язкове зовнішнє вираження в аргументованості, обґрунтованості прийнятого рішення щодо оцінки доказів. Таким чином, внутрішнє переконання судді необхідно розглядати як систему елементів, що утворюють якісно нове складне явище. В якості складових внутрішнього переконання, як поняття, що має неоднорідну природу, науковці пропонують розглядати:

- 1) індивідуальні знання набуті суддею до акту оцінки доказів;
- 2) процес пізнання інформації, наданих або отриманих суддею доказів;
- 3) усвідомлення суддею міри своєї незалежності;
- 4) емоційний стан судді у ході дослідження доказів;

5) вольовий стимул, що спонукає суддю до регламентованих кримінально-процесуальним законом практичних дій;

6) зовнішню обґрунтованість та аргументованість прийнятого рішення в процесуальних актах [8, с. 10-11].

Оцінка доказів за внутрішнім переконанням судді має декілька аспектів: юридичний, психологічний та моральний. Вона базується на об'єктивному та всебічному розгляді всієї їх сукупності та обставин справи в цілому. З точки зору психології, внутрішнє переконання означає стан свідомості та емоційної сфери судді, коли він приймаючи остаточне рішення, абсолютно впевнений в його правильності та не має сумнівів щодо безпомилковості свого висновку і готовий прийняти відповідну ухвалу (засудити або виправдати). Моральне значення оцінки доказів за внутрішнім переконанням полягає у відповідальності, яку несе суддя, перш за все перед своєю совістю, за прийняте рішення відносно доказовості або недоказовості обвинувачення та його наслідки. Будучи суверенним в прийнятті рішення, суддя морально відповідає за його правильність перед суспільством, а також підсудним, потерпілим та іншими учасниками кримінального процесу.

Відзначимо, що в ході кримінально-процесуального пізнання може застосовуватись цілий комплекс логічних, історичних, статистичних та інших методів мислення. Тому внутрішнє переконання необхідно розглядати не як метод здійснення пізнавальної діяльності, а як її результат чи передумову для подальшого здійснення такої діяльності, як процес отримання достовірного знання.

Разом з тим, внутрішнє переконання – це результат оцінки, що виражається в системі суджень про значимість доказів. Внутрішнє переконання судді, як результат оцінки доказів, демонструє його психологічне ставлення щодо достовірності (недостовірності) досліджуваних обставин і фактів, та їх конкретних властивостей і значення для справи. Внутрішнє переконання судді формується в процесі і в результаті дослідження доказів. Але це переконання не зводиться до почуття впевненості у правильній оцінці доказів та зроблених на підставі цього висновків щодо досліджуваних у справі обставин. Таким чином, поняття “впевненість” не є тотожним поняттю “переконання”. Впевненість тільки тоді стає переконанням, коли вона з психічного стану трансформується у конкретні цілеспрямовані дії. Отже, внутрішнє переконання не стосується вольової сфери: впевненість суді щодо правильності здійсненої ним оцінки доказів повинна реалізовуватись “зовні”, а саме в судовому вирокі або іншому правозастосовчому акті.

Принцип свободи оцінки доказів є базовою ідеологічною цінністю, однією з основних рис змагальної форми кримінального судочинства, що визначає її правове та соціальне призначення. Головна сутність цього принципу – забезпечення незалежності судді в процесі пошуку істини.

Вихідним елементом внутрішнього переконання є знання про події, що досліджуються. Переконання виникає, формується та розвивається одночасно зі знанням. В свою чергу, знання, що виступають основою та базисом переконання, утворюють його об'єктивну сторону. Для того, щоб склалось конкретне внутрішнє переконання недостатньо тільки володіти істинним знанням, - необхідне усвідомлення суддею цього знання як істинного. Також в якості складової внутрішнього

переконання в рамках кримінально-процесуального пізнання потрібно виділити ставлення судді до змісту знань, що виникає в результаті оцінки достовірності, відносності, допустимості та достатності доказів, а також значимості обставин справи, які дозволяють вірно кваліфікувати вчинений злочин і призначити справедливе покарання тощо.

В якості наступних елементів внутрішнього переконання доцільно виділити почуття, емоції, а також вольовий імпульс та готовність діяти відповідно до знань, що лежать в основі переконання. Кожен з перерахованих складників сам по собі не може утворювати переконання, оскільки всі вони рівною мірою взаємодіють між собою. Таким чином, формування внутрішнього переконання стає можливим тільки у процесі спільного розвитку взаємодії та впливу зазначених вище елементів.

Внутрішнє переконання – це суб'єктивно-об'єктивна категорія. Суб'єктивна сторона якої проявляється у суто індивідуальному результаті пізнавальної діяльності конкретної особи. Адже переконання – це якісний та особливий стан свідомості, який за його природою не можна отримати ззовні у готовому вигляді. Крім того, воно не може бути колективним, оскільки обов'язково повинно прийматись самим суб'єктом. Творчо та інтелектуально опановуючи знання, на основі практичної професійної діяльності, суб'єкт трансформує їх у свої переконання. Причому у цьому процесі рівною мірою приймають участь всі сторони його психіки: інтереси та переконання, спосіб мислення, моральні ідеали, вольові якості, властивості характеру та темпераменту, тобто всі індивідуальні особистісні характеристики, що надають переконанню емоційного забарвлення. По-друге, суб'єктивний характер носить безпосередньо ідеальний образ, сформований в процесі кримінально-процесуального пізнання, що обумовлено опосередкованим характером такої діяльності.

Стосовно об'єктивності внутрішнього переконання можна зазначити два аспекти, а саме: 1) об'єктивний зміст переконання; 2) незалежність результату пізнання від бажання та волі суб'єкта.

Історія судочинства засвідчує, що ніколи не існувало і, напевно, не існуватиме абсолютно формальної чи абсолютно вільної оцінки доказів. Оскільки в першому випадку необхідно враховувати, що пізнання – це творчий процес, який здійснюється людиною, а в другому, що кримінально-процесуальне пізнання відбувається на підставі застосування закону, покликаного забезпечити дотримання прав та законних інтересів громадян. Відповідно, наряду з удосконаленням правового механізму кримінально-процесуального доказування та системи забезпечення незалежності його суб'єктів, необхідно також створити дієві передумови дотримання останніми вимог професійної етики.

Внутрішнє переконання виступає морально-психологічною гарантією правосуддя та сприяє реалізації виховної функції кримінального процесу, гармонізуючи прийняття процесуальних рішень і вжиття практичних заходів у злагоді з совістю суб'єктів судочинства, моральними та етичними імперативами судді.

Використані джерела:

1. Фойницький И. Я. Курс уголовного судопроизводства. – Т.1, Т.2 / под ред. А. В. Смирнова. – СПб. : Альфа, 1996. – 607 с.

2. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н. В. Жогин. – М. : Юридическая литература, 1966. – 580 с.
3. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Основы юридической психологии : учебник. – Х. : Одиссей, 2005. – 352 с.
4. Берн В. Д., Смоков С. М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти) : монографія. – Одеса : Вид-во Одеського юридичного ін-ту НУВС, 2005. – 152 с.
5. Михеєнко М. М. Принцип вільної оцінки доказів у радянському кримінальному процесі // Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 140-150.
6. Корневский Ю. В. Доказывание в уголовном процессе (закон, теория, практика) // Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность / под ред. В. А. Власихина. – М., 2000. – С. 113-123.
7. Москалькова Т. Н. Этика уголовно-процессуального доказывания. – М. : Спарк, 1996. – 125 с.
8. Яцишина О. Е. Внутреннее убеждение как основание свободы оценки доказательств : автореферат канд. юр. наук. – Челябинск, 2004. – 22 с.

Черновский О. К., Скуляк И. А. Внутреннее убеждение судьи

Раскрыто содержание понятия внутреннее убеждение судьи и принципы его формирования. Проанализированы познавательные процессы, а также изучены основные принципы оценки доказательств судьей посредством внутреннего убеждения в процессе принятия решений.

Ключевые слова: внутреннее убеждение, свободная оценка доказательств, судья, субъективные и объективные факторы.

O. Chernovski, I. Skulyk. Internal belief of the judge

Disclose the content of concept inner conviction judges and the principles of its formation. The cognitive processes are analyzed, as well as, the main principles of assessment evidence the judge by an internal beliefs in the decision-making process.

Keywords: internal belief, the free evaluation of evidence, the judge, the subjective and objective factors.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Беланюк М. В.

Інституту дослідження проблем державної безпеки

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ПРАВОЗАСТОСОВЧОЇ ПРАКТИКИ В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ ПОЧАТКУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (ЧЕРВЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1941 Р.).

Про особливості правового регулювання і правозастосовчої практики в надзвичайних умовах початку Великої Вітчизняної війни (червень-грудень 1941 р.).

Ключові слова: правозастосовча практика, військові трибунали, репресії, злочини

Сучасна юридична наука, звертаючись до проблем кримінальної відповідальності за порушення законів періоду Другої світової та Великої Вітчизняної воєн, зазвичай концентрується на питаннях застосування міжнародного воєнного права, законів та